■ Незвычайная глыбінка

Дом без падмурка, печ — на драўляным фундаменце

Як жылі беларусы-сакуны на Старадарожчыне

Толькі ў Старадарожскім раённым гісторыка-этнаграфічным музеі можна ўбачыць сапраўдную беларускую карчму, транспартныя сродкі, якімі карысталіся нашы продкі, азнаёміцца з бытам і традыцыямі так званых беларусаў-сакуноў.

«ЗАГУЛЯЦЬ» У «ПЕКЛЕ»

Пасля далучэння Беларусі да Расійскай імперыі ў выніку трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай пачалося актыўнае будаўніцтва дарог і паштовых станцый. У другой палове XVIII стагоддзя ўзнікла некалькі буйных магістраляў. Адна з іх — Маскоўска-Варшаўская — прайшла цераз Магілёўскую, Мінскую і Гродзенскую губерні. З гэтага часу паштова-пасажырскі і грузавы рух паміж населенымі пунктамі стаў рэгулярным. Закрануў ён і мястэчка Старыя Дарогі, якое знаходзілася паміж Слуцкам і Бабруйскам.

Беларусы-сакуны ў традыцыйных строях.

На стварэнне экспазіцыі «Гісторыя дарог і паштовай службы» музей атрымаў грант Мінаблвыканкама «У падтрымку больш значных праектаў у галіне культуры і мастацтва». Па замысле аўтараў канцэпцыі ў адной з залаў наведвальнікаў сустракае паштмайстар. А верставыя слупы ўказваюць адлегласць ад Старых Дарог да Масквы і Варшавы. Упершыню ў Расіі яны былі пастаўлены ў 1784 годзе ад Масквы да Каломны. Адсюль і назва «каломенская вярста», якая была прынятая за расійскую меру даўжыні на ўсіх дарогах імперыі і раўнялася 1 кіламетр 60 метраў.

У пачатку XX стагоддзя для пасажырскага і паштовага руху выкарыстоўвалі брычку і дыліжанс, зімой — сані. Цяжкія грузы перавозілі так званымі балаголамі. Цэнтральнае месца ў экспазіцыі займае брычка, якой аддавалі перавагу заможныя сяляне і знаць. Паштовая станцыя ў тыя часы ўяўляла сабой цэлы комплекс пабудоў. Станцыйны дом для сарціроўкі карэспандэнцыі, пакоі для пастаяльцаў, флігель для ямшчыкоў, стайні, карчма, кузня.

Карчмар быў, як правіла, чалавек стрыманы, спакойны, цвярозы і паслужлівы. Ён павінен быў не толькі добра накарміць кліентаў, але і супакоіць дэбашыраў, тых, хто перабраў лішку. Корчмы мелі мудрагелістыя назвы: «Апошні грош», «Пекла», «Пад дубам». Карчма, якая створана ў музеі, называецца «Лавігрош». Тут наведвальнікі могуць азнаёміцца з рэцэптамі традыцыйных блюд мясцовай кухні, з тым, як працавала карчма пачатку XX стагоддзя. Усе яе элементы набліжаны да арыгінала.

Пры паштовай станцыі была кузня, дзе можна было падкаваць каня, замяніць зламанае кола, змазаць дзёгцем восі, адрамантаваць збрую. У імправізаванай кузні ўстаноўлены горн, кавальскія мяхі, кавадла, калекцыі кавальскіх клешчаў і падкоў, малаткі, прадметы ручной коўкі.

Дарэчы, сёння ў Беларусі захавалася 37 паштовых станцый, дзве з іх — у Старадарожскім раёне.

ОЙ, НАПІЛАСА, НАЕЛАСА ДЫЙ ПАВАЛІЛАСА

Год таму ў музеі створана экспазіцыя «Матэрыяльная і духоўная культура беларуса-сакуна пачатку XX стагоддзя», якая аднавіла быт самабытнай абшчыны гэтай этнічнай групы.

— Экспазіцыю мы зрабілі абапіраючыся на навуковую работу вучонага-этнографа Ісака Сербава, які некаторы час жыў у нашым раёне, а менавіта ў вёсцы Ляўкі. Тут Сербаў здымаў домік у местачкоўцаў. І менавіта ён назваў іх сакунамі з-за манеры вымаўлення: «наеласа», «напіласа» ды «павалілася», — расказала **навуковы супрацоўнік, экскурсавод Кацярына СІДАРОК**. — Яшчэ жанчыны выдзяляліся сярод іншых беларусак сваім адзеннем: насілі традыцыйны галаўны ўбор, які называецца намітка. Ён уяўляе сабой ручнік, даўжыня якога даходзіла да трох метраў. Кожная дзяўчына ткала яго сабе ў пасаг. І калі выходзіла замуж, на галаву ёй павязвалі такі ручнік. Ён уяўляў сабой як бы карону, а адзін канец, які спадаў уніз, сімвалізаваў сабой касу. Падворак беларуса-сакуна таксама адрозніваўся ад падворка звычайнага беларуса. Дваровую забудову адкрываў дом, за ім вузкім калідорам ішлі гаспадарчыя пабудовы: сені, гумно, адрына, хлеў. Дом быў вялікі, моцны, з гонтавым дахам і трыма маленькімі вокнамі: два выходзілі ў двор, адно на вуліцу. Гэта сведчыла пра тое, што сакуны вельмі верылі ў забабоны і лічылі: праз чацвёртае акно, якое мусіць размяшчацца перад спальным месцам, нядобразычліўцы могуць забраць у іх жыццёвыя сілы і энергію.

Акрамя таго, дом сакуна не меў фундамента, стаяў на зямлі або на невялікіх камянях. А вось печ ладкавалася на драўляны падмурак — абпечча. Зімой там трымалі парасят, цялят.

Такія дамы да нашага часу захаваліся ў вёсках Залужжа, Дражна, Ляўкі, Шчыткавічы. Тут можна стварыць музей пад адкрытым небам. Такія задумы ў раёне ёсць.

САМАГОН ЯК ЧАСЦІНКА ФАЛЬКЛОРУ

— Ці гналі самагон сакуны? — пацікавілася ў экскурсавода.

— У кожным сяле, у кожнай сям'і былі свае рэцэпты прыгатавання алкагольных напояў. Але яны трымаліся ў строгім сакрэце, — падкрэсліла мая суразмоўніца, — перадаваліся з пакалення ў пакаленне па мужчынскай лініі — ад бацькі да сына.

У музеі створана дэгустацыйная зала, дзе экспануюцца аналагі апаратаў для вырабу алкагольнага напою, ёмістасці, куды яго разлівалі. Супрацоўнікам музея ўдалося запісаць толькі адзін рэцэпт прыгатавання самагону, які датуецца пачаткам XX стагоддзя, а менавіта 1908 годам. «Нам яго перадаў мужчына, можна сказаць, не дужа ахвотна. Яго прабабуля запісвала рэцэпты ў таўшчэзную кнігу, якую хавала далей ад чужых вачэй. Наогул, усе спосабы прыгатавання напояў былі па-свойму добрыя, — кажа Кацярына Сідарок.

Нават за мяжой старадарожская самагонка карыстаецца попытам: якасная, чыстая, як сляза. Гэта, можна сказаць, ужо брэнд раёна. Але, як сцвярджаюць спецыялісты, стварыць нейкі магутны праект, як у Дудутках, задумы пакуль няма. Мэта экспазіцыі — паказаць, чым карысталіся жыхары Старадарожчыны, якія настойкі, наліўкі рабілі. У час Вялікай Айчыннай вайны, напрыклад, у партызанскіх атрадах не было медыцынскага спірту. Для апрацоўкі ран падчас аперацый у палявых умовах карысталіся вадкасцямі, якія ўтрымлівалі алкаголь. «Гэтую часцінку нашага мінулага мы павінны захаваць для нашчадкаў. Сёння мы разглядаем яе як маленькі кірунак народнага фальклору», — канстатуе экскурсавод.

Таццяна ЛАЗОЎСКАЯ.
lazovskaya@zviazda.by

Так выглядала хата сакуноў.

Суботнік з Вожыкам

Нічыпар ШЭРАНЬКІ

КРАПІВА І БАРШЧЭЎНІК

Байка

Баршчэўнік каля плота раскашуе
Ды хваліцца зялёнаю кашуляй.
Ківае парасонам-галавой,
Даводзіць Крапіве: «Я родзіч твой!
Такі ж пякучы, злосны, як і ты...»
А тая: «Не мялі, кумок, лухты!
Калі і джгнула я якога госця,
Дык гэта, выбачайце, не са злосці,
А з мэтай выхаваўчаю, каб ён
Не краў з грады чужое працы плён.
Твой жа агонь каго як апячэ,
Той тыдзень ледзьве ногі валачэ.
Падоўгу ўсе яшчэ — малы, стары —
Шкрабуць пасля пачэсы пухіры.
Не суньця лепей да мяне ў радню,
Я і сама сябе абараню!»

* * *

Саюзнікі бываюць і такія,
Што гнаць бы іх далей
сукастым кіем.

Малюнак Кацярыны БАЛЬЦЭВІЧ і Андрэя СІДАРЭЙКІ.

МІМАХОДЗЬ

Браканьер такі блізкі да прыроды, што далей няма куды.

Чалавек робіць усё, каб рэдкія жывёлы і расліны сустракаліся яшчэ радзей.

Калі ваўкі сытыя, авечкі павінны сыходзіць, пакуль цэлыя.

Пад Новы год высеклі столькі елак, што ажно мароз па скуры прабягае.

Жабы прынеслі навуцы больш карысці, чым царэўны.

Віктар ЖЫБРЫК,
г. Дзяржынск.

Уладзімір ГРЫШЧАНКА

ВАРОНА І ЗАЯЦ

Байка

У лесе на старой яліне
Варона ад будзённых спраў
Адпачывала на галіне,
А побач Заяц прабягаў.
Заўважыў птушку косым вокам,
Спыніўся побач з ёй якраз,
Спытаў:
— Што робіш тут, сяброўка?
— Нічога! — быў такі адказ.
— А я ў турботах ледзь не гіну...
Дай, можа, стомленасць здыму,
Без справы сяду пад ялінай.
— Вядома! — каркнула яму.
Пад дрэвам Заяц размясціўся,
Прыжмурыў вочы, разамлеў...
Аднекуль раптам Воўк з'явіўся,
Схапіў нябогу ды і з'еў.
Варона доўга гаравала.
— Чаму ж я Зайцу не сказала:
Без справы можа той сядзець
спакойна,
Хто сеў высока і схаваўся ў лапах
хвойных?!

* * *

Варон дурнымі часта называюць,
Ды часам яны штосьці трапна прыкмячаюць.

МУДРАСЦЬ

Вытокі мудрасці у вопыце
ляжаць.
Ды вопыт той нялёгка здабываем,
Бо дрэнную адну прывычку маем:
Па сто разоў на граблі наступаць.

«ПРЫГАЖУНУ»

Калі без ясных для таго прычын
Ты ловіш позіркі цікаўныя жанчын,
Звышабаяльнасцю сваёй не ганарыся:
Правер адзенне лепш і зашпіліся.

ДАПАМОГА ЦІ ПЕРАШКОДА?

У гісторыі нярэдка так бывала:
Жанчына нас на подзвігі натхняла.
Ды часам (не магу я не сказаць)
Яна ж перашкаджае іх здзяйсняць.
г. Гомель.

Малюнак Вікенція ПУЗАНКЕВІЧА і Аляксандра БАГДАНОВІЧА.

ВЯСЕННІ ЭЦЮД

Пародыя

...О, вясна! Як я баюся цябе!..
Анатоль ЗЭКАЎ

Сонечны вясновы дзень, у мяне вельмі добры настрой. Нягледзячы на паважны ўзрост, крочыцца лёгка, акрылена.

О, вясна! Што ты робіш са мной?

Раптам чую за спінай таямнічае і хвалюючае пастукванне жаночых абцасаў: цок-цок-цок... Мая крыху прыгорбленая спіна міжволі выпростваецца, стомленыя ногі набываюць пругкасць. О, гэтае меладычнае пастукванне абцасаў, рытм якіх дзіўным чынам супадае з арытміяй майго сэрца! Можа, азірнуцца? Не! Баюся сваім выглядам спалохаць таямнічую спадарожніцу.

О, вясна! Як жа я цябе чакаў!

А абцасікі за спінай працягваюць спакусліва і прываблива пацокваць. А што, калі яна ідзе менавіта за мной і чакае маёй мужчынскай рашучасці? Трэба азірнуцца, няма больш моцы стрымліваць сябе. Яшчэ крок — і пагляджу на яе.

І ўсё ж не, вунь і мой завулак. Калі яна паверне за мной, рызыкну і пакажу, на што я яшчэ здольны!

О, вясна! Як я баюся цябе!

Нарэшце я павярнуў да свайго дома. Сэрца так моцна тарабаніць, ажно стуку абцасаў не чуваць. Няўжо яна прайшла прама?

Не, усё ж такі чую жаданае «цок-цок» і нават адчуваю патыліцай яе гарачае дыханне. Толькі б не было ў двары маёй жонкі, а то сапсуе гэтую вясновую казку.

Дзякуй богу, каля майго дома нікога няма, і я рашуча, па-мужчынску, азіраюся і... слупянею.

Цок-цок... Мяне абмінула старая бабулька, якая жыве па суседстве, і пайшла па сваіх справах.

О, вясна! Што ты робіш са мной?

Сяргей ДАВІДОВІЧ, *г. Мінск.*